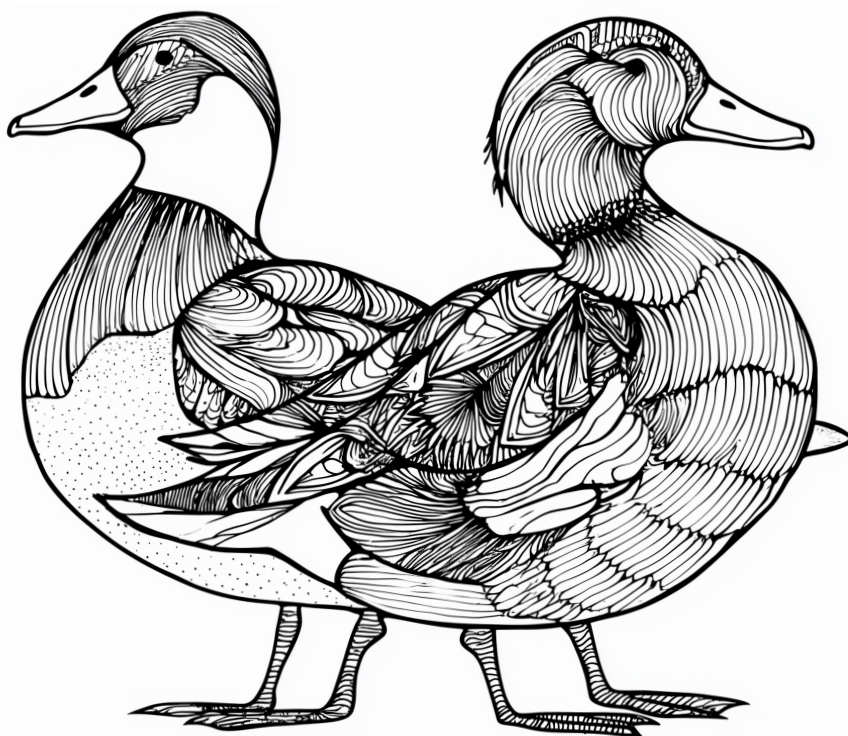

Animal Pride 2024

WATCH AND KNOW

Film najdeš na
watchandknow.cz

Metodika pro učitele

Metodický manuál obsahuje v úvodu text doplňující příběh filmu se zaměřením na vybrané zajímavosti a český kontext, dále návrh aktivit do hodin, slovníček pojmů a zdroje, ze který je možno čerpat další informace a souvislosti.

Vztah k RVP

Materiál rozvíjí především následující klíčové kompetence:

- Klíčová kompetence k občanství a udržitelnosti: Respektující vztah k životu a světu, Zohledňování propojenosti světa
- Klíčová kompetence osobnostní a sociální: Empatie a porozumění druhým
- Klíčová kompetence k řešení problémů: Kritické hodnocení a využití vědeckého poznání

Je vhodný pro druhý stupeň ZŠ a SŠ, a to především do vzdělávacích oblastí/ předmětů: Člověk a společnost [Občanská výchova], Člověk a příroda [Přírodopis/ Biologie], Osobnostní a sociální výchova, Základy společenských věd

Pohlavní, sexuální a vztahová rozmanitost v přírodě

Rozmanitost je základním znakem přírody. A toto platí i pro sexuální a vztahové chování, způsoby rozmnožování či strategie namlouvání mezi živočichy, které jsou velice pestré. Je například už dlouhou dobu známo, že vajíčka se vyvíjí v břišním vaku mořského koníka – samečka, odkud se i líhnou. Nebo že samečci bývají často pestřeji zbarvení než samičky, což je krásně vidět např. u kachničky mandarinské. Také stojí za zmínku, že u objevu partenogeneze u včel, tj. vývinu nového jedince ze samičího vajíčka neoplozeného samčím pohlavní buňkou, stál český katolický kněz, zemědělský odborník a včelař Josef Antonín Janiš.

Teprve před nedávnem se však začala šířit zpráva o dvou samečcích tučňáka brýlového v Safari Parku Dvůr Králové nad Labem, kteří spolu žijí a vychovávají společně mládě vylíhlé z oplozeného vajíčka, které „adoptovali“. Nebo se v roce 2022 poprvé stali lidé svědkem páření keporkaků, přičemž sexuální styk se odehrával mezi dvěma samci.

Různé neheterosexuální praktiky ve zvířecí říši tedy nejsou zdaleka tak vzácné, jak bychom si mohli myslet. A podobně je to i s pohlavními variacemi. Zejména u ryb byla pozorována možnost změny pohlaví [sekvenční hermafroditismus]. U pyskounů se stává, že se z některých samic stávají samci, u klaunů očkatých, který se proslavil ve filmu Hledá se Nemo, se z dominantních samců mohou stát samičky. Pohlaví u některých živočišných druhů není určeno geneticky, ale vyvine se v důsledku specifického prostředí. Třeba u některých krokodýlů a želv závisí pohlaví často na teplotě během kritických fází vývoje vajec.

Hermafroditští živočichové se mohou samooplodnit nebo se mohou pářit s jiným jedincem svého druhu, vzájemně se oplodnit a oba zplodit potomstvo. Toto občas vede k zajímavým strategiím rozmnožování. Například slimáci si vyměňují sperma prostřednictvím svých pohlavních orgánů a po páření oba jedinci nakladou vajíčka. U ploštěnek se zase bojuje o to, kdo bude otcem – během „penisového šermu“ se dvě ploštěnky snaží navzájem oplodnit dýkovitými penisy, přičemž vítězí ta, které se podaří oplodnit partnerku.

V přírodě však existuje i život mimo tzv. pohlavní binaritu, tj. stav, kdy živočich či rostlina má jednu sadu pohlavních buněk – samčí, nebo samičí, a zároveň se nejedná o hermafroditismus uvedený výše. Třeba u hub nelze hovořit o mužském a ženském pohlaví v lidském či zvířecím smyslu, ale používá se termín párovací typy. Většina hub se nepáruje na základě dvou pohlaví, ale na základě odlišných párovacích typů, které jsou určeny geneticky. Jedinec jednoho typu se může spářit s jedincem jiného, ale nikoli se stejným typem. Některé druhy hub mají i tisíce párovacích typů, což jim dává velkou výhodu pro páření a genetickou rozmanitost. Například dřevokazná houba *Schizophyllum commune* má přes 23 000 párovacích typů!

Aktivity do hodin

Níže jsou načrtnuty aktivity, kterými lze příběh z filmu *Zvířecí hrdost* rozšířit, ilustrovat, hlouběji vysvětlit. Cílem je mít možnost se bez předsudků bavit o sexualitě a vztahovosti živočichů a potažmo i člověka.

Před započítím aktivit je dobré nastavit pravidla bezpečného prostředí – je třeba brát v potaz, že i když se budete bavit o sexuální, vztahové a pohlavní rozmanitosti ve zvířecí říši, někoho se toto téma může osobně dotýkat, může mít nepříjemný zážitek z daného cvičení, může dojít k nechtěnému coming outu a podobně. Je proto na začátku hodiny vhodné stanovit pravidlo stop (nechci pokračovat / o tom mluvit) a zdůraznit, že pokud se někdo nebude chtít částečně / celé aktivity účastnit, nemusí, nebo se může přidat v průběhu. V případě potřeby či zájmu o hlubší vhled do tématu genderové, sexuální a vztahové rozmanitosti ve výuce najdete relevantní organizace a kontakty zde: <https://ucimolgbt.praguepride.com/kontakty/>.

1. Reflexe filmu *Zvířecí hrdost*

Povídání o filmu po jeho zhlédnutí.

Časová dotace: cca 30 minut

Popis provedení aktivity

1. Vyučující se studujícími zeptá, jaké jedno slovo nejlépe vystihuje jejich pocit z filmu, a vyřčená slova zapisuje na tabuli či flipchart. Je možné říkat i slova už zapsaná. Jakmile odpoví všichni, co odpovídat chtějí, je možné jít více do hloubky a uvedená slova více rozvádět. Následně celý obrázek zreflektuje. V případě nesmělejšího třídního kolektivu je možnost slova napsat na papírky a vhodí např. do krabice.
2. Pro následující povídání o filmu si vyučující může připravit konkrétní otázky, např.:
 - Jakou jednu novou informaci si z projekce odnášíte?
 - Jaká informace pro vás byla nejpřekvapivější?
 - Z jakých důvodů člověk projevuje homofobní postoje? Mohou je projevovat i živočichové?
 - Co znamená pojem internalizovaná homofobie? Jak se člověk s internalizovanou homofobií projevuje?
3. Vyučující reflexi uzavře s tím, že rozmanitost, ať už druhová či sexuální a vztahová je nedílnou součástí přírody a že je dobré přírodu zkoumat s otevřenou hlavou a bez předsudků.

2. Otázky a odpovědi

Prozkoumávání tématu prostřednictvím otázek a odpovědí. Může jít o otázky a odpovědi ve formě kvízu, nebo i ve formě pokládání otevřených otázek třídě a jejich společné zodpovídání. V případě, že na aktivitu není dostatečné množství času, lze kvíz vytvořit i prostřednictvím online formuláře.

Časová dotace: 45 minut (5 min. úvod, 15 min. čtení znění otázek – max 30 sek. na 1 otázku vč. přečtení otázky, 25 min. uvedení a zdůvodnění správných odpovědí)

Popis provedení aktivity

1. Vyučující rozdělí třídu do dvojic nebo menších skupinek a vydá pokyn k přípravě papíru a tužek – vždy po jednom papíru do dvojice. Následně vysvětlí, v čem bude aktivita spočívat. Může buďto číst každou otázku a následně vyzvat k zapsání odpovědi na papír, případně může otázky promítat. Ty mohou být buď otevřené, formou testu (odpovědi a, b, c, ...) nebo kombinace obojího.
2. Vyučující čte postupně otázky a ponechává nějaký čas na promyšlení a zapsání odpovědi.
3. Po přečtení poslední otázky a zapsání posledních odpovědí přistoupí vyučující k zodpovídání na otázky – uvede, zdůvodní a případně rozvede správnou odpověď. Při přípravě otázek a odpovědí může využít film Zvířecí hrdost, tento materiál i další zdroje uvedené v závěru. Je dobré zvolit takové otázky, u kterých se vyučující cítí při zdůvodňování jistě a dokáže vést ohledně odpovědí i určitou diskusi.

Příklady otázek:

- Proč existuje sex, když je možné se rozmnožovat i asexuálně (např. dělením u sasaneček)? *[odp.: z důvodu větší genetické rozmanitosti]*
- Kolik pohlaví mají houby? *[odp.: u hub nelze hovořit o mužském a ženském pohlaví v lidském či zvířecím smyslu, ale používá se termín párovací typy, kterých mohou být i tisíce]*
- Může Nemo z Hledá se Nemo projít tranzicí? *[odp.: tranzice se týká transgender osob, nikoli zvířat, kde se mluví o hermafroditismu, konkrétně u „Nema“ by mohlo jít o tzv. sekvenční hermafroditismus]*

- Jak se rozmnožují slimáci? *(odp. po oplodnění kladou oba jedinci vajíčka)*
- Mohou živočichové vytvářet homosociální společenství? *(odp.: ano, mohou)*
- Procházejí zvířata coming outem? *(odp.: neprocházejí, jde o termín, který se používá jen u lidí, zvířata prostě existují takoví, jací jsou)*
- Vykazují psi bisexuální chování? *(odp.: ano, mohou vykazovat bisexuální chování)*
- Co znamená pojem partenogeneze? *(odp.: druh nepohlavního rozmnožování, při kterém se jedinec vyvíjí z neoplozeného vajíčka)*
- Mohou spolu dva tučňáci – samečci zplodit a vychovat tučňáčí mládě? *(odp.: zplodit ne, vychovat ano)*

3. Vyprávění příběhů

Vymýšlení a vyprávění příběhu inspirované filmem Zvířecí hrdost.

Časová dotace: 45 minut na cca 4 příběhy (5 min. úvod, 10 min. vymýšlení, 20 minut vyprávění, 10 min. závěrečná reflexe)

Popis aktivity

Nechte děti vymýšlet příběhy na téma sexuální, pohlavní a vztahové rozmanitosti v přírodě inspirované filmem s názvy jako: Tajemný noční život hub, Dvě ptačí nevěsty, Boj klauna očkatého o královnin trůn, Delfíni na tahu a podobně.

Vymýšlení a následné vyprávění může probíhat ve dvojicích či malých skupinkách v závislosti na dostupném čase a množství dětí. Nebo může jít o skupinové vymýšlení s tím, že se děti budou střídat po jedné či dvou větách.

Vyučující následně uvede konkrétní příklady z odborných zdrojů a použije adekvátní terminologii, přičemž termíny vysvětlí, a může uvést i rozdíl mezi živočichy a člověkem. Např.: *Sekvenční hermafroditismus znamená, že živočich změní v průběhu života své biologické pohlaví. Ze samečka ryby klauna očkatého se tak může stát samička, která bude oplodněna jiným samečkem. Toto však neplatí pro lidi, protože biologické pohlaví u lidí měnit nelze. Proto taky mluvíme o tzv. genderové tranzici, termín „změna pohlaví“ je zavádějící.*

4. Spojovačka

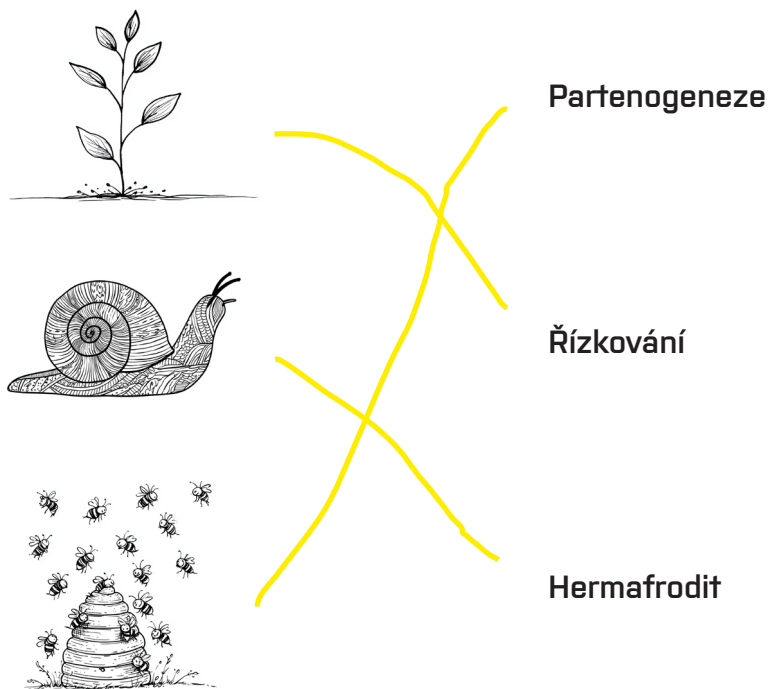
Samostatná práce tematicky vycházející z filmu Zvířecí hrdost.

Časová dotace: cca 20 minut (5 min. úvod, 5 min. vyplňování, 10 min. povídání o výsledcích)

Popis aktivity

Děti vyplňují pracovní listy, kde na jedné straně listu jsou uvedeny názvy či nakresleny obrázky různých živočišných druhů/rostlin a na opačné straně jsou uvedeny různé rozmnožovací strategie. Cílem je spojit čarou konkrétního živočicha/rostlinu a skutečnost, která mu odpovídá.

Příklad části pracovního listu s řešením:

Slovníček pojmů

Je dobré si vzhledem k probíranému tématu shrnout alespoň některé základní pojmy. Je třeba zde zdůraznit, že jiné termíny se často používají ve vztahu k živočichům a jiné ve vztahu k člověku, i když může jít o podobné jevy. Více viz popis pojmů níže (v abecedním pořadí).

Biodiverzita (biologická rozmanitost) – rozmanitost života na Zemi na všech jeho úrovních: od genetické rozmanitosti uvnitř druhů přes rozmanitost jednotlivých druhů až po rozmanitost ekosystémů. Je nezbytná pro zdraví a stabilitu ekosystémů, které nám poskytují nezbytné zdroje a služby, jako je čistý vzduch, voda nebo úrodná půda. Opakem je např. monokultura, která však činí ekosystémy náchylnějšími k poškození.

Coming out – používá se v případě genderově, sexuálně a vztahově rozmanitých lidí, kteří si začínají uvědomovat svou genderovou identitu a/nebo sexuální či vztahovou orientaci (vnitřní coming out) a informují o tom své okolí (vnější coming out).

Drag – jedna z forem umělecké prezentace, kdy se muži (drag queens) i ženy (drag kings) bez ohledu na svou sexuální orientaci a genderovou identitu stylizují do dané genderové role za pomoci často zvýrazněných až parodovaných atributů přiřazovaných tradičně danému genderu.

Gender – jedná se o pojem používaný ve vztahu k genderovým rolím u člověka (očekávání ohledně chování, oblékání, zdobení a podobně), nepoužíváme ho však ve vztahu k živočichům či rostlinám. Genderová rozmanitost zahrnuje spektrum genderových identit mezi mužem a ženou (viz nebinarita níže).

Genderová identita – hluboká vnitřně pociťovaná příslušnost k určitému genderu, případně absence této příslušnosti, nemusí souviset s pohlavím připsaným po narození.

Hermafroditismus – existují různé druhy hermafroditismu, obecně v rámci fauny lze říct, že jde o živočicha, který je schopen produkovat vajíčka i spermie.

Sekvenční hermafroditismus je jev, kdy se změni pohlaví v průběhu života živočicha. Používá se jen ve vztahu k živočichům či rostlinám, ne však pro člověka (zde používáme termín intersex variace).

Heteronormativita – předpoklad, že všichni jsou heterosexuální, že jen heterosexuality je normální sexuální a citová orientace a implicitně tedy, že heterosexuální identita a vztahy jsou nadřazené ostatním identitám a vztahům; heteronormativní kultura podporuje prostředí, kde jsou LGBTQ lidé diskriminováni.

Homofobie (bifobie, transfobie, queerfobie) – druh postoje, který komunikuje negativní vztah k různým aspektům genderové, sexuální či vztahové rozmanitosti. **Internalizovaná homofobie** znamená, že gay či lesba přejímá a zvnitřňuje homofobní postoje svého okolí.

Homosociální společenství – jde o typ společenství u lidí i zvířat složené z jednotlivců jednoho typu genderu (u lidí) / pohlaví (u zvířat).

Nebinární, genderqueer, genderově rozmanitá osoba – osoba, která zcela nezapadá ani do jedné z kategorií muž a žena; jde o součást lidské genderové rozmanitosti.

Neheterosexuální chování – jde o jakýkoli typ chování mimo výhradního celoživotního styku samičky se samečkem, může jít o výhradní styk mezi samci či mezi samicemi, ale i bisexuální chování, tj. např. samec má sexuální styky se samičkami i samci.

Partenogeneze – druh nepohlavního rozmnožování, při kterém se jedinec vyvíjí z neoplozeného vajíčka. To znamená, že samice nepotřebuje samce, aby zplodila potomka. Byla pozorována např. u včel, mšic, kobylek, dvou druhů žraloků, některých plazů.

Pohlaví připsané po narození (zkráceně připsané pohlaví) – u lidí biologická kategorie, na jejímž základě jsou lidé podle fyzických znaků při narození tradičně označováni za ženy, nebo muže; u živočichů se termín „gender“ nepoužívá, proto zde mluvíme čistě o pohlaví.

Sexuální/vztahová orientace – zaměření sexuální a vztahové náklonnosti/preference k druhým lidem, v přírodě živočichům určité genderové identity, resp. pohlaví. Jedná se obvykle o celoživotní preferenci. Je třeba rozlišovat mezi orientací a chováním, které nemusí být nutně v souladu se sexuální orientací, obzvlášť v prostředí, kde převažují jedinci jednoho genderu/pohlaví (v lidské společnosti např. věznice).

Queer (počeštěně kvír) – genderová, pohlavní, sexuální a vztahová rozmanitost obecně.

Prohlubující zdroje k tématu

Učím o LGBT – web zaměřený na práci s tématem genderové, sexuální a vztahové rozmanitosti ve školách. Jsou zde k dispozici mj. rozšiřující metodické i jiné materiály k LGBTQ tematice včetně slovníčku pojmů a odpovědí na časté otázky. Dostupné z: <https://ucimolgbt.praguepride.com/>

Adkins, F. Why do some animals have ‚virgin births‘? BBC, 2024. Dostupné z: <https://www.bbc.com/future/article/20240229-why-do-some-animals-have-virgin-births>

‚Konec příběhu jako z pohádky se trefil do Vánoc.‘ Dva samci tučňáka brýlového odchovali mládě. iRozhlas, 2024. Dostupné z: https://www.irozhlaz.cz/veda-technologie/priroda/konec-pribehu-jak-z-pohadky-se-trefil-do-vanoc-dva-samci-tucnaka-bryllove-ho_2412271207_edr

Karlík, T. Homosexuální chování je u zvířat výrazně častější, než se předpokládalo, naznačuje výzkum. ČT24, 2024. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/veda/homosexualni-chovani-je-u-zvirat-vyrazne-castejsi-nez-se-predpokladalo-naznacuje-vyzkum-350575>

Karlík, T. Vědci poprvé sledovali keporkaky při páření. Analýza ukázala, že šlo o dva samce. ČT24, 2024. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/veda/vedci-poprve-sledovali-keporkaky-pri-pareni-analyza-ukazala-ze-slo-o-dva-samce-346653>
Parnell, P. Tango. Skutečný příběh jedné tučňáčí rodiny. LePress, 2017.

Scharping, N. Why This Fungus Has Over 20,000 Sexes. Discover magazine, 2017. Dostupné z: <https://www.discovermagazine.com/why-this-fungus-has-over-20-000-sexes-523>